

EXKURZE DO DIALEKTOLOGICKÉHO A ETYMOLOGICKÉHO ODDĚLENÍ ÚSTAVU PRO JAZYK ČESKÝ

Datum konání: 15. 11. 2019

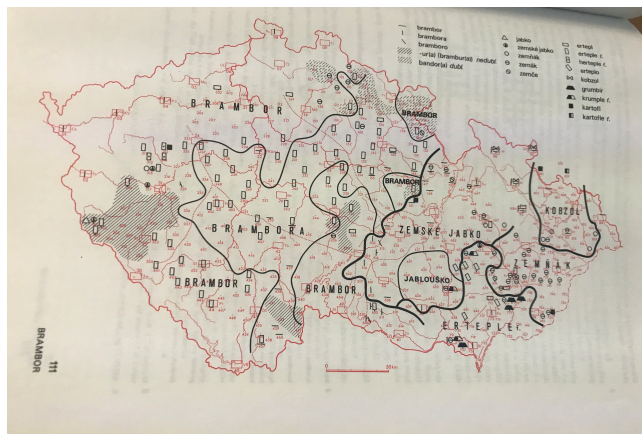
Místo konání: Dialektologické a etymologické oddělení Ústavu pro jazyk český Akademie věd České republiky, Veveří 967/97, Brno

Počet účastníků: 9

Zpracovali: Hemala Jakub, Lindnerová Lucie

V rámci cyklu odborných přednášek a exkurzí jsme se jednoho mrazivého dne v 13:00 sešli před pracovištěm Ústavu pro jazyk český AV ČR (Akademie věd České republiky) v Brně. Tentokrát jsme s sebou sice neměli doprovod, ale i tak jsme se zvládli spočítat a sepsat provizorní seznam účastníků. Před budovou na nás již čekala paní doktorka Milena Šipková, s kterou jsme měli navštívit dialektologické oddělení.

Od paní doktorky jsme se dozvěděli spoustu informací ohledně historie jejich oddělení, které je jediným akademickým pracovištěm v České republice zabývajícím se dialekty – různými nespisovnými útvary českého jazyka. Pracoviště bylo založeno v roce 1952 společně s etymologickým oddělením, a ještě téhož roku byla (jako součást Ústavu pro jazyk český) obě

oddělení začleněna do tehdejší Československé akademie věd. Od té doby prošlo pracovištěm

několik významných osob (například jeden ze zakladatelů Pražského lingvistického kroužku Bohuslav Havránek nebo vedoucí Ústavu českého jazyka na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity – paní docentka Zdeňka Hladká).

Dále jsme se něco dozvěděli o projektech, na kterých v současnosti pracují. Jedním z nejzajímavějších projektů byl jednoznačně Český jazykový atlas – pětisvazková publikace, která geograficky zasazuje nářeční jevy na určitá území České republiky. Paní doktorka Šipková nás zavedla do tajů procesu získávání dat pro toto stěžejní dílo české bohemistiky. Materiál byl získáván terénními výzkumy, které spočívaly ve vyplňování písemných dotazníků, ale pořizovaly se i zvukové nahrávky. Ukázali jsme si i nějaké příklady takovýchto jevů. Český jazykový atlas byl i s dodatky dokončen v roce 2011, nyní se ještě pracuje na jeho elektronické verzi. Mohli jsme nahlédnout do dotazníků, které se používaly pro sběr dat.

Dalšími projekty dialektologického oddělení jsou například Slovník nářečí českého jazyka, Slovník pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku, Slovanský jazykový atlas, Evropský jazykový atlas, ale věnují se i jazykovému poradenství nebo výuce na vysokých školách.

Po absolvování přednášky na dialektologickém oddělení nás čekalo oddělení etymologické.

Přesunuli jsme se do malé místnosti, jejíž stěny tvořily víceméně jen police plné etymologických slovníků a příruček. Zde paní doktorka Helena Karlíková započala svou přednášku stručnou historií o tomto pracovišti ÚJČ AV ČR v Brně. Pracoviště založil profesor Václav Machek již zmíněného

201-402

SLOVNÍKOVÝ DOTAZNÍK I • 12

Obec: Hustoměřská Bělá
Okres: Blžná

Jak dlouho žije vyplňovatel v obci: 1984

19 lžice, lžička (lžice, žlice, želka, lyžka, lžička, užica...)
silný zavírací nůž, obhroublé označení nože vřesce (zavírák, zabíják, křivák, kudla, křha, pejsák, sarajev...)
střenka (skřenka, křanka, střenek, křenko, jáble...)

20 čím se přesívá mouka (sítka, sejo, řesátka, hřesato, toček...)
dřevěná nádoba na zadhlávání těsta (necky, neckyly, kadloubek...)
droždí (kvasnice, hejbaďa, zdivaďala...)
těsto kyne, nabíhá (kyse, kysá, přibejrá... vyběhne, naskočí...)
nač se klade vymísený chléb (vošatka, slaměnka, vahán...)

Cemu se u vás říká o křín (vo křín)?

V. HOSPODÁŘSKÁ USEDLOST

1 celá usedlost a místo, na němž stojí (místo, sedliště, ústava...)
usedlost velká (grunt, dvůr, statek, zimost, havs, dům...)
střední (podsedek, místo, chalupa...)
malá (domek, chaloupka, barák...)
výměnek (vejměnek, věměna, vejmluva, chaloupka...)

2 Výměra usedlosti a její hospodáři:
a) lán, lánový statek (60–80 korců): celoláník, lánovej sedlák...
b) půllán pololáník, zahrádník...
c) čtvrtlán dvoriláník, chalupník...
d) zpravidla připáchané pole domkář, baráčník...
e) bez půdy — služba podruka, hofer, dvořák, komorník...

3 staré polní míry v kraji obvyklé (strych, korec, jítro, míra, měřice...)

Na které z nich se u vás ještě běžně počítá? strych

4 Co u vás (v Čechách) znamenají slova parkán, taras, hradba?

státek
stetek
chalupa
domek
vejměnek
státek
sedlak
chalupník
domkář
deputátník
strych

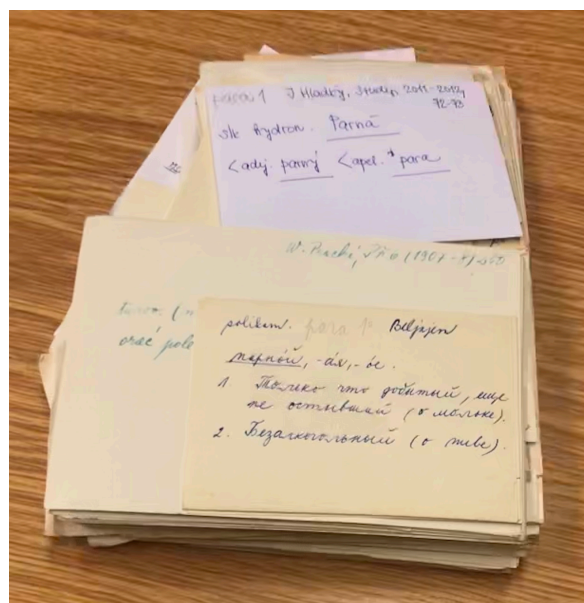
roku 1952 za účelem vytvoření všeslovanského etymologického slovníku, kterému se pracovně přezdívalo „velekniha“. Tento slovník měl navázat na práci Walthera L. Berneckera, konkrétně od písmene N. Po Machkově smrti (roku 1965) převzal vedení jeho práce docent František Kopečný. Z tohoto slovníku, který nakonec získal jméno Etymologický slovník slovanských jazyků, vyšla pouze první část – dvojsvazková Slova gramatická a zájmena.

Co se týče aktuálnějších projektů etymologického oddělení, před nedávnem tam byl dokončen Etymologický slovník staroslověnštiny. Ten však zatím nebyl vydán, protože v současnosti ještě většina kolektivu, včetně naší průvodkyně, pracuje na jeho rejstřících.

Pojem etymologie nám byl vysvětlen jako vědní odvětví s velkým přesahem do historie nebo

třeba přírodních věd. Typickou metodou jejího výzkumu je totiž takzvaná „Wörter und Sachen“, metoda slov a věcí, při níž se zároveň se slovem zkoumá i věc nebo skutečnost, kterou popisuje. Výzkum původu slova proto mnohdy vyžaduje získání znalostí životních poměrů lidí, kteří ho své doby používali. Pokud jde o jméno rostliny, neobejdou se etymologové právě bez znalostí přírodních věd. Na závěr exkurze nám paní doktorka Karlíková ještě ukázala kartotéku hesel.

Exkurze byla velice zajímavá, měli jsme možnost udělat si představu o tom, jak vypadá práce vědeckých pracovníků ÚJČ AV ČR v praxi. Měli jsme také příležitost poznat, jak by mohla vypadat naše budoucí kariérní cesta, a zhodnotit, zda by nás tato činnost naplňovala. Až právě díky této exkurzi jsme zjistili, jakým přínosem jsou výsledky práce těchto ústavů pro nás studenty. Nejvíc nás určitě překvapila

kartotéka hesel, která je stále v zastaralé formě, protože její převod do digitální podoby je v určitých případech velice komplikovaný. Exkurzi bychom určitě doporučili všem, kteří se zajímají o český jazyk. Po celou dobu panovala příjemná atmosféra, obě paní doktorky byly komunikativní a velice vstřícné všem dotazům, bylo znát, že svému oboru opravdu rozumí.

